УДК 340.9

Халамендик Є. С.
студ. гр. Юз-312м НУ «Запорізька політехніка»

«ВЕЛИКИЙ ТЕРОР» В УКРАЇНІ ТА ДОЛЯ КЕРІВНИЦТВА КАРНИХ ОРГАНІВ

Тема сталінських репресій була і залишається актуальною, оскільки вона стосується важливого періоду в історії Української державності. Метою масових репресій у другій половині 30-х років було утвердження авторитарного стилю керівництва державою, кадрова революція та усунення «соціально-ворожих елементів». Початком терору вважається оперативний наказ НКВС СРСР № 00447 від 30 липня 1937 р. Цим наказом встановлювалися ліміти та категорії покарання. Тим, хто потрапляв до першої категорії загрожували розстріли, а до другої – тюремне ув'язнення в таборах ГУЛАГу. Масові репресії, що тривали понад 15 місяців, готувалися заздалегідь, а наказ формально лише затвердив їх проведення. За підрахунками істориків, на території України було заарештовано 279 тис. 126 осіб, з яких до вищої міри покарання було засуджено 55 тис. 646 осіб [2]. Цей наказ документально оформив найкривавіший виток сталінського терору.

Перед початком дії оперативного наказу було проведено «чистку» партійних кіл та органів безпеки, щоб забезпечити беззастережне виконання центральних репресивних директив. У червні 1937 р. почалися масові арешти, заарештовані позбавлялися права на захист та апеляцію. На вищому рівні, дозволили використання методів «фізичного впливу на підозрюваних».

Мною було проведено статистичний аналіз жертв «Великого терору» серед співробітників НКВС УРСР. За основу використано офіційні дані про кількість заарештованих співробітників Українського НКВС, в період з 1929-1953 рр. Згідно даних наведених С. М. Богуновим, всього було заарештована 1231 особа, зокрема 237 у 1937 році і 994 у 1938 році [1, с. 39]. Однак арешти тривали і в наступні роки. Вказана кількість осіб була мною розділена, у відсотковому співвідношенні, за наступними критеріями: страчено, засуджено до позбавлення волі, засуджено умовно, звільнено з під арешту, реабілітовано посмертно, відмовлено в реабілітації.

За моїми підрахунками, кількість страчених співробітників НКВС УРСР становить 432 осіб, що складає 35,1 % від загальної чисельності. До цього числа увійшли наступні прізвища керівників НКВС УРСР: А. М. Констянтинович (справжнє ім'я Ф. Л. Юкельзон), К. М. Карлсон, З. Б. Кацнельсон, С. Й. Бронєвой, Є. О. Ігнатьєви, Ю. Д. Єлькін, З. Б. Кацнельсон, С. Ф. Реденс, Н. 0Л. Рубінштейн, Я. В. Письменний, А. Г. Лєпін, Л. Г. Словинський, П. Г. Соколов-Шостак (Шостак-Соколов), С. М. Цикліс, В. А. Балицький, В. Т. Іванов, В. П. Карелін, П. Я. Мешик, І. М. Липневський, П. М. Рахліс, О. І. Успенський. Кількість засуджених до позбавлення волі налічує 418 осіб, що становить 34 % від загальної чисельності засуджених. Серед них, до позбавлення волі, були засуджені керівники НКВС УРСР: С. М. Бурлаков, Б. Е. Сандлер, А. В. Сапір, Й. С. Найдман, Г. М. Кобизєв, Д. А. Перцов, Г. Н. Шмушко, І. С. Друшляк, Я. З. Камінський, В. П. Кашин, І. І. Крюков, В. Р. Липко, А. А. Лук'янов, Я. П. Середа, Д. І. Торнуєв, Ф. С. Федоров. Засуджено умовно було 22 співробітники НКСВ УРСР, що становить 1,8 % від загальної чисельності. Лише 359 особам вдалось уникнути покарання і бути звільненими з під арешту, що за моїми розрахунками становить 29,1 % від загальної чисельності заарештованих. Серед звільнених від покарання керівного складу НКВС УРСР не було.

За часів СРСР після смерті Й. Сталіна було визнано незаконність «Великого терору» і проведено часткову реабілітацію репресованих співробітників НКВС УРСР у період «відлиги» 1950-х - початку 1960-х років. Однак, ці реабілітаційні процеси мали обмежений характер, і більшість співробітників НКВС УРСР, засуджених за політичними звинуваченнями, не отримали повної реабілітації та їхні права не були повністю відновлені, а багато засуджених до вищої міри покарання було вже не повернути. Так за моїми підрахунками кількість реабілітованих осіб налічує 406 осіб, що становить 33 % від загальної чисельності. Такими реабілітованими посмертно серед керівників НКВС УРСР стали: А. М. Констянтинович (справжнє ім'я Ф. Л. Юкельзон), К. М. Карлсон, З. Б. Кацнельсон, С. Й. Бронєвой, Є. О. Ігнатьєви, Ю. Д. Єлькін, З. Б. Кацнельсон, С. Ф. Реденс, Н. Л. Рубінштейн, Я. В. Письменний, А. Г. Лєпін, А. В. Сапір, Л. Г. Словинський, П. Г. Соколов-Шостак (Шостак-Соколов), С. М. Цикліс та ін. А от іншим 77 % відмовлено в реабілітації – це 825 осіб. Вони назавжди залищаться в документах історичних архівів «зрадниками» радянської системи. Серед тих, кому відмовили в реабілітації були наступні керівники НКВС УРСР: В. А. Балицкий, В. Т. Іванов, В. П. Карелін, П. Я. Мешик, І. М. Липневський, П. М. Рахліс, О. І. Успенський.

Підводячи підсумок, хочемо підкреслити, що в період «Великого терору» НКВС УРСР був ключовим інструментом політичних репресій, тобто своєрідною машиною для знищення політичних опонентів, антирежимних елементів і всіх, хто був недостатньо лояльний до Сталіна і комуністичної влади. Але, зрештою, система безжально «з'їла» своїх же. Багато співробітників НКВС УРСР, зокрема 71,2 % керівного складу цього карального органу, які раніше були частиною тоталітарного режиму і його ініціаторами, стали жертвами цієї системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Богунов С. М. Чистки чекістських кадрів в Україні в період «єжовщини» // Україна в добу «великого терору». 1936 – 1938. Київ : Либідь, 2009. 544 с.

2. Надвірнянська районна державна адміністрація / Новини : Причини масових політичних репресій. 2013. Режим доступу : http://nadrda.gov.ua/prychyny-masovykh-politychnykh-represii/.